

ליל הסדר- מסע של מעבר מחול לקודש. עיון במשנה מסכת פסחים/ שי נוח

בשיעור זה נעיין במבנה הפרק האחרון של משניות מסכת פסחים, ובמשמעותו, נא ללמוד את כל הפרק בבקיאיות:

משנה מסכת פסחים פרק י

משנה א ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי:

משנה ב מזגו לו כוס ראשון בית שמאי אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום:

משנה ג הביאו לפניו מטבל בחזרת עד שמגיע לפרפרת הפת הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין אף על פי שאין חרוסת מצוה רבי אליעזר בר צדוק אומר מצוה ובמקדש היו מביאים לפניו גופו של פסח:

משנה ד מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו ואם אין דעת בן אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים ולפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שייגמור כל הפרשה כולה:

משנה ה רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים מצה על שום שנגאלו אבותינו במצרים מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר (שמות יג) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפילה לאור גדול ומשעבוד לגאולה ונאמר לפניו הללויה:

משנה ו עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד אם הבנים שמחה ובית הלל אומרים עד חלמיש למעינו מים וחותם בגאולה רבי טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים ולא היה חותם רבי עקיבא אומר כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים כו' עד ברוך אתה ה' גאל ישראל:

משנה ז מזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר בין הכוסות הללו אם רוצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה:

משנה ח ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו ר' יוסי אומר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו:

משנה ט הפסח אחר חצות מטמא את הידים הפגול והנותר מטמאין את הידים בירך ברכת הפסח פטר את של זבח בירך את של זבח לא פטר את של פסח דברי רבי ישמעאל ר' עקיבא אומר לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו:

הערות לעיון:

1. מהו הנושא של הפרק כולו?
2. במשנה א' שלושה דינים- מהם? מה הקשרים בין שלושתם?
3. במשנה ב'- במה נחלקו בית שמאי ובית הלל? נסי להעלות סברא בכל אחת מהדעות, מה הוא ההיגיון של כל עמדה?
4. מהו סדר הדברים המתואר במשנה ג'?
5. מהו הנושא המשותף לכל הקושיות שמקשים התינוקות?
6. מהו המשותף לשלושת הדברים שאם לא אמרם לא יצא ידי חובתו?

7. כיצד משתלבות 'ארבע כוסות' בליל הסדר? (מה עושים בכל כוס וכוס?)
8. במשנה ו' - במה מתבטאת הגאולה והשמחה בנוסח החתימה שמציע רבי עקיבא?
9. מהו הפירוש של 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן'?
10. למה משווה המשנה האחרונה של הפרק את הפסח? מהי ההשוואה? מהי, לדעתך המשמעות של ההשוואה הזו?
11. נסי לעמוד על ההדרגתיות ביחס לאכילה בפרק כולו!
12. להלן מובאים שלושה קטעים מהתלמוד -
- בקטע הראשון - הסבירי את מחלוקת רבי יוסי ורבי יהודה ואת הפשרה שמציע שמואל.
 - על פי התוס' - מהי הסיבה לכך שמכסים את האוכל בזמן הקידוש?
13. נא למדי גם את שני הקטעים הבאים מהתלמוד - כיצד הם מרחיבים את הרעיון של המשנה?
- לסיכום פרק הלימוד הזה: מהם שני העניינים המרכזים שבהם עוסק הפרק? (מהם שני המרכיבים של ליל הסדר?) כיצד את מסבירה את 'השיתוף' של שני הערכים הללו?**

נושא האכילה ויחסו לקדושה באים לידי ביטוי גם בסוגיות הראשונות של הפרק בבבלי - למדו את הסוגיות השונות המובאים להלן:

1. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ק עמוד א

דתניא: מפסיקין לשבתות, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אין מפסיקין. ומעשה ברבן שמעון בן גמליאל [ורבי יהודה] ורבי יוסי שהיו מסובין בעכו, וקדש עליהם היום. אמר לו רבן שמעון בן גמליאל לרבי יוסי: ברבי, רצונך נפסיק, וניחוש לדברי יהודה חבירנו? אמר לו: בכל יום ויום אתה מחבב דברי לפני רבי יהודה, ועכשיו אתה מחבב דברי רבי יהודה בפני, +אסתר ז+ הגם לכבוש את המלכה עמי בבית? אמר לו: אם כן לא נפסיק, שמא יראו התלמידים, ויקבעו הלכה לדורות. אמרו: לא זז משם עד שקבעו הלכה כרבי יוסי.

אמר רב יהודה אמר שמואל: אין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי, אלא: פורס מפה ומקדש... (תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ק עמוד ב)

תניא נמי הכי: שאין מביאין את השולחן אלא אם כן קידש, ואם הביא - פורס מפה ומקדש.

תוספות מסכת פסחים דף ק עמוד ב

שאיין מביאין את השולחן אלא כ"כ קידש - והא דאמר בכל כתבי (שבת דף קיט): מצא שלחן ערוך מלאך טוב אומר כו' לא קשה דערוך הוא במקום אחר אך אין מביאין אותו למקום סעודה עד אחר קידוש ועכשיו שלחנות שלנו שהם גדולים יותר מדאי וקשה להביאם אחר קידוש שלא להפסיק כל כך בין קידוש לסעודה אנו רגילין לפרוס מפה ולקדש והטעם מפורש בשאלות כי היכי דתיתי סעודתא ביקרא דשבתא ויש מפרש זכר למן שלא היה יורד בשבתות וי"ט והיה טל מלמעלה ומלמטה והמן בינתים.

2. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ק עמוד ב

אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת. אמר רב: ידי יין - לא יצאו, ידי קידוש - יצאו. ושמואל אמר: (תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קא עמוד א) אף ידי קידוש לא יצאו. ... ואזדא שמואל לטעמיה, דאמר שמואל: אין קידוש אלא במקום סעודה. סבור מינה: הני מילי - מבית לבית, אבל ממקום למקום בחד ביתא - לא. אמר להו רב ענן בר תחליפא: זימנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דשמואל, ונחית מאיגרא לארעא, והדר מקדש. ואף רב הונא סבר: אין קידוש אלא במקום סעודה. דרב הונא קדיש, ואיתעקרא ליה שרגא, ועיילי ליה למניה לבי גנניה דרבה בריה דהוה שרגא, וקדיש וטעים מידי. אלמא קסבר: אין קידוש אלא במקום סעודה. ואף רבה סבר: אין קידוש אלא במקום סעודה. דאמר אביי: כי הוונא בי מר כי הוה מקדש אמר לן: טעימו מידי, דילמא אדאזליתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא, ולא מקדש לכו בבית אכילה, ובקידושא דהכא לא נפקיתו דאין קידוש אלא במקום סעודה.

3. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קב עמוד א

דתניא: חברים שהיו מסובין, ועקרו רגליהם לילך לבית הכנסת או לבית המדרש, כשהן יוצאין - אין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין - אין טעונין ברכה לכתחלה, אמר רבי יהודה: במה דברים אמורים - בזמן שהניחו שם מקצת חברים, אבל לא הניחו שם מקצת חברים, כשהן יוצאין - טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין - טעונין ברכה לכתחלה. אלא טעמא - דבדברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן, דכשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין - אין טעונין ברכה לכתחלה. אבל דברים שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן - אפילו לרבנן, כשהן יוצאין - טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין - טעונין ברכה לכתחילה.